

CSALÁDTÁMOGATÁS, NŐI MUNKAVÁLLALÁS

MAKAY ZSUZSANNA – KAPITÁNY BALÁZS – ÖKRÖS FRUZZSINA

FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSOK

» A magyar családtámogatási rendszer egyik legfontosabb része a pénzübeli ellátások köre, amelyek a gyermek születéséhez kapcsolódnak, illetve gondozását segítik (pl. anyasági támogatás, gyed, gyés stb.). Ezek évtizedek óta létező ellátások, melyek közül a családi pótlék teszi ki a kiadások nagyrésztét (38%-át). Összege ugyanakkor 2008 óta változatlan, így nagymértékben elértéktelenedett.

» Az apák is jogosultak fizetett gyermeknevelési szabadságra, ám az apák gyed igénybevétele ma Magyarországon nem jelenti a gyermeknevelési feladatok egyenlőbb megosztását. Az esetek túlnyomó többségében a családok egyszerűen úgy maximalizálják a családtámogatásokat, hogy az apa a fizetése mellett a gyedet is felveszi, amennyiben az anyának csak gyés, vagy alacsonyabb összegű gyed járna. Ugyanakkor ez a lehetőség akár ronthatja is az anya helyzetét, amennyiben munka, vagy társadalmi biztosítási jogviszony nélkül neveli otthon a gyermeket vagy gyermekeket.

» Az utóbbi másfél évtizedben bevezetésre kerültek újfajta, a legtöbb európai országban nem létező családtámogatási

elemek, amelyek igénybevételi kritérium-rendszere sokkal összetettebb, illetve az igénybevételhez saját piaci logikájuk alapján működő, nem állami szereplők közvetítésén keresztül vezet az út (pl. bankok). Ilyen pl. a babaváró támogatás, vagy a családok otthonteremtési kedvezménye (CSOK). A Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat adatait felhasználva kimutatható, hogy ezek a támogatások társadalmi értelemben egyértelműen és erőteljesen felfelé célzottak.

» A 2019-ben bejelentett családvédelmi akcióterv keretén belül kiemelt cél volt a bölcsődei férőhelyek számának három éven belüli 70 ezer férőhelyszámra való emelése. Noha a férőhelyek száma nőtt, 2023-ig ez a cél nem valósult meg és mintegy 60 ezer férőhely működött az országban.

» Magyarországon továbbra is a gyermekek hosszantartó otthoni gondozása jelenti a társadalmi normát. A 2018–19-ben a várandósságuk hetedik hónapjában lévő nők mintegy 59%-a nyilatkozott úgy, hogy a szülést követően az a jó a babának, ha az anya a baba három éves koráig otthon marad.

- » 2021 és 2022 között nőtt a szegénység vagy a társadalmi kirekesztődés kockázatának kitett népesség, illetve családok aránya, noha a korábbi évtizedben nagymértékű javulás történt e téren. Látványosan rosszabb helyzetben vannak a három vagy több gyermekes kétszülős családok, akiknek 2021-ben 22%-a, míg 2022-ben 30%-a tartozott ebbe a kategóriába.
- » A különböző juttatások besorolása, végső soron a családpolitika eltérő definíciója miatt, számottevő különbség van a családtámogatásokra szánt kiadások mértékében, különböző kormányzati, illetve egyéb szervezetek szerint. 2020-ban a kiadások az Eurostat adatai szerint a GDP 2%-át, az OECD szerint a GDP 3,1%-át, míg a magyar kormány szerint a GDP 4,7%-át tették ki.

BEVEZETÉS

Az utóbbi szűk másfél évtizedben átalakult a magyar családpolitika és a „klaszszikus”, zömében pénzbeli ellátások mellé bevezetésre került számos új támogatás. Ezek közül a nagyobb súlyúak¹, vagy adórendszeren keresztüli juttatások (családi adóalapkedvezmény, négygyermekes anyák személyijövedelemadó-mentessége, 30 év alatti anyák személyi jövedelemadó-mentessége stb.), vagy valamilyen hitel-felvételhez kötöttek (babaváró hitel, CSOK plusz hitelprogram). Számos egyéb juttatás létezik, amelyek a családhoz, gyermekneveléshez kötöttek és amelyekkel kapcsolatban felmerül, hogy hol van a családpolitika határvonala (pl. ingyenes tankönyvellátás támogatása; fiatalok vezetői engedélyének megszerzésével összefüggő hozzájárulás stb.). A szakirodalomban nincsen egységes definíciója a családpolitikának és még csak olyan sincsen, amely széles körben elfogadott lenne (lásd a definíciós nehézségekről pl. Berger és Carlson, 2020; Bogenschneider, 2000), így a komplex magyar rendszert különösen nehéz elhelyezni és körülhatárolni.

A magyar családtámogatási rendszer összetettebbé vált az utóbbi évtizedben, ám céljai továbbra sem egyértelműek: a 2010-es évek első felében a gyermekvállalás ösztönzése volt az elsődleges cél; majd áthelyeződött a hangsúly a családok életkörülményeinek javítására. 2024 elején pedig a családokért felelős államtitkár úgy fogalmazott, hogy „családpolitikánk célja, hogy a teljes életúton segítsük a családokat”². Mivel a célok többfélék, így a családpolitika hatásait is nehéz mérni. A fejezetben a legutóbbi változásokat mutatjuk be, hiszen a *Demográfiai portré* 2021-es kötetében már részletesen leírtuk az ellátási rendszert. Most azokra a támogatásokra helyez-

zük a hangsúlyt, amelyekkel kapcsolatban vannak adataink arra vonatkozóan, hogy hogyan alakult az igénybevétel, illetve amelyek nagyobb mértékben változtak az utóbbi évben (pl. CSOK). Válogatásunk így szükségszerűen önkényes, azonban a támogatások sokfélesége miatt lehetetlen egy ilyen méretű fejezetben minden ellátásra kitérni. Először a pénzbeli ellátásokkal foglalkozunk, folytatva az adórendszeren keresztüli juttatásokkal, majd kiegészítve a lakhatáshoz kapcsolódó támogatásokkal. A babaváró támogatás erősen kapcsolódik a családpolitikához, hiszen kifejezetten a gyermekvállalást „jutalmazza”, ezért ez az ellátást nem maradhat ki a taglalt támogatások köréből. Kitérünk ezen kívül ezúttal is a gyermekek bölcsődei ellátására és az anyák munkaerőpiaci helyzetére.

A KSH Népeségtudományi Kutatóintézet Kohorsz '18 kutatásának adatait felhasználva ugyanakkor lehetőségünk nyílik bemutatni, hogy a kisgyermeket nevelő családok hogyan és milyen támogatásokat vesznek igénybe, mely adatok a kisgyermekes anyák munkavállalásával kapcsolatban is adnak támpontot.

A PÉNZBELI ELLÁTÁSOK

A magyar családtámogatási rendszer egyik legfontosabb része a pénzbeli ellátások köre, amelyek a gyermek születéséhez kapcsolódnak és gondozását segítik.

Az *anyasági támogatás* egyszeri juttatás, amely a szülés után kerül folyósításra a családnak, amennyiben az anya terhessége alatt legalább négyszer – koraszülés esetén legalább egyszer – részt vett terhesgondozáson. Összege 2023-ban 64 125 forint, illetve 85 500 forint ikergyermekek születése esetén.

¹ Ami az igénybevevők számát, vagy a kiadási ráfordításokat jelenti.

² <https://csalad.hu/csaladban-elni/csaladpolitikank-celja-hogy-a-teljes-eletuton-segitsuk-a-csaladokat>.

A *családi pótlék* alanyi jogon járó juttatás, amely a gyermek születésétől a tankötelezettsége végéig havonta kerül folyósításra, amennyiben a gyermek tankötelezettségének eleget tesz, illetve ezután továbbtanul. Összege az egygyermekes, kétszülős családok esetében havi nettó 12 200 forint, és gyermekeként nő, valamint egyedülálló szülő esetében magasabb. Mértéke 2008 óta nem változott.

A munkavállaló anyákat megillető szünelési szabadság hossza 24 hét. Ezalatt jár a *csecsemőgondozási díj (csed)*, amelyre – egyéb, itt nem részletezett feltételek mellett – az az anya jogosult, aki a szülést megelőző két éven belül 365 napon át biztosított volt. Mértéke 2021. július óta havonta a korábbi kereset 100%-a. Mivel csak személyi jövedelemadó-előleget vonnak belőle, de járulékot nem, a folyósított nettó összeg meghaladja a korábbi nettó keresetet.

A csed lejárta után a munkahellyel rendelkező szülők a gyermek kétéves koráig *gyermekgondozási díjat (gyed)* igényelhetnek, amely a korábbi kereset 70%-a, ám havonta legfeljebb a mindenkori minimálbér kétszeresének 70%-a lehet. 2024-ben bruttó 373 520 forint a maximálisan folyósítható összeg, amiből társadalombiztosítási járulékot, valamint személyi jövedelemadó-előleget vonnak. A gyed alapvetően az otthoni gyermeknevelés miatti keresetkiesés kompenzálására jött létre és sokáig csak fizetés nélküli szabadság esetén kerülhetett folyósításra. 2014 óta azonban akár teljes munkaidőben is lehet dolgozni mellette, vagyis komoly jövedelemkiegészítés lehet azon családok számára, ahol a szülők a gyermek kétéves kora előtt visszatérnek a munkapiacra.

Azok a szülők, akik a gyermek születése előtt nem rendelkeztek a csed, illetve a gyed igényléséhez szükséges biztosítási jogviszonnyal, a gyermek születésétől egészen hároméves koráig *gyermekgondozást segítő ellátásra (gyes)* jogosultak. Szintén erre jogosultak a gyermek harmadik életévének betöltéséig azok a szülők, akik gyermekük

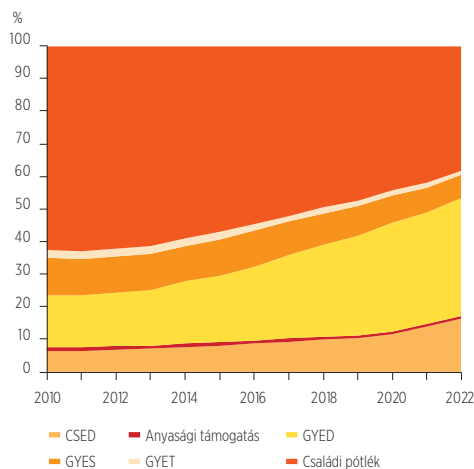
kétéves koráig gyedben részesültek. A gyes fix összegű: azonos az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegével, 2008 óta változatlanul havonta bruttó 28 500 forint, melyből 10% nyugdíjjárulékot vonnak le. Ugyanilyen összegű a *gyermeknevelési támogatás (gyet)*, ami a legalább három gyermeket nevelő szülőknek jár a legkisebb gyermek 3. és 8. életéve között, tehát a gyes folytatásaként.

Ezek az ellátások évtizedek óta a magyar családtámogatási rendszer gerincét képezik, közülük a legutóbbit, a gyetet 1993-ban vezették be. Hasonló ellátások a legtöbb európai országban is léteznek, noha céljaikat tekintve, jellegükben és formájukban nagymértékben eltérnek egymástól.

Amennyiben megnézzük az egyes ellátások kiadási oldalát úgy megállapítható, hogy 2022-ben a kiadások legnagyobb részét a családi pótlék folyósítása tette ki (38%), ugyanis ezt az ellátást folyósítják a legtöbb családnak (1. ábra). Ezt követte a gyed (36%), amely bár sokkal rövidebb ideig kerül folyósításra, ám összege sokkal magasabb. A csed-hez kötődő kiadások 16%-ot tettek ki, a gyes-hez kötődők pedig 7%-ot. 2010 óta nagymértékben nőtt a gyed aránya a kiadásokon belül (ekkor 16% volt), megduplázódott a csed, miközben csökkent a családi pótlék (2010-ben 63% volt), a gyes és a gyet aránya. Továbbá nőtt azon ellátások aránya, melyek összege a minimálbérhez kötött, de csökkent azoké, amelyek fix összegűek, hiszen ezek esetében 2008 óta nem került sor emelésre.

Az egyes kiadásokat befolyásolja az ellátások összege és az igénybevevők száma. 2010 és 2015-höz képest a gyes, a gyet és a családi pótlék esetében csökkent az igénybevevők száma, miközben a többi ellátást nézve nőtt. Emögött, ellátástól függően eltérő magyarázat állhat. A családi pótlékban részesülő gyermekek száma az élveszületések hosszú távon csökkenő tendenciája miatt, vagyis a gyermekes családok számának csökkenése miatt lett kevesebb

1. ábra. Egyes pénzbeli családi támogatásokra fordított kiadások százalékos megoszlása az ellátás formája szerint

Forrás: KSH, „A családtámogatások kiadásai”³

(lásd *Együttélési formák, családtípusok* c. fejezet). A gyes-ben részesülők száma vélhetőleg azért csökkent, mert a 2010-es évek során lezajlott foglalkoztatás-bővítés miatt egyre többen lettek jogosultak az előnyösebb gyed-re, ami a gyed igénybevevők számának növekedésében jól látható. A gyet igénybevételét pedig a nagycsaládok számának csökkenése határozta meg.

Apák gyed-en

2014 óta a magyar családtámogatási rendszer lehetővé teszi, hogy a gyermekgondozási díjat (gyed) igénybe vevő szülő fizetett munkát a gyermek féléves korától. Ez a módosítás azért született, hogy a kisgyermekes nők munkapiaci aktivitása előtt lévő adminisztratív/anyagi gátat lebontsa és ne kelljen választani a családtámogatás és a munkavállalás között. A jogszabályi módosításkor a szabályozó értelemszerűen nem korlátozta, hogy melyik szülő veheti igénybe a támogatást, a gyed-re az apa és az anya is jogosult. Az új szabályozás ilyen módon azt is lehetővé tette, hogy az egyik szülő úgy vegye igénybe munkavállalás mellett a gyed-et, hogy eközben a másik szülő sem nem dolgozik, sem nem biztosított.

A gyed-en lévő apák területi eloszlására vonatkozó adminisztratív adatok – amelyeket részletesen bemutatunk a 2021-es *Demográfiai portréban* – már utaltak arra, hogy az apák növekvő aránya nem feltétlen pozitív jelenség, vagyis valószínűsíthetően sok esetben nem arról van szó, hogy a családok úgy döntenek, hogy a nemi egyenlőség jegyében az apa gondozza a gyermeket és az anya dolgozzon.

1. táblázat. Pénzbeli családtámogatási ellátásokat igénybevevők számának változása

Év	Anyasági támogatás: utalások száma a tárgyévben	Az igénybe vevők havi átlagos száma				Családi pótlékban részesülő gyermekek havi átlagos száma
		CSED	GYED	GYES	GYET	
2010	87 048	27 289	94 682	178 532	39 275	1 994 000
2015	88 242	25 886	85 970	163 376	34 587	1 797 000
2022	91 347	29 949	115 635	148 412	30 260	1 749 000

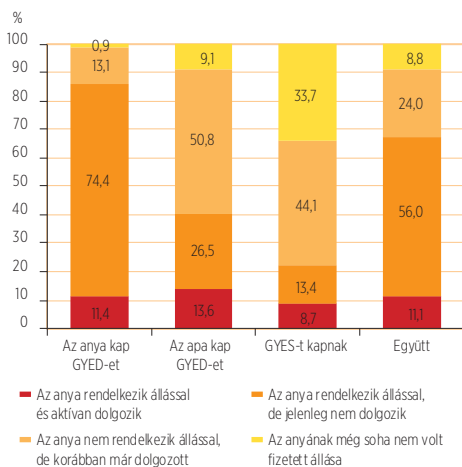
Forrás: KSH, „Családtámogatásban részesülők”⁴.

³ https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0005.html Letöltés ideje: 2024.06.26.

⁴ https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0006.html Letöltés ideje: 2024.06.26.

A Magyar Születési Kohorszvizsgálat másfél éves kori adatgyűjtéséből látszik, hogy összességben az anyák alig több mint tizede dolgozik gyermekük másfél éves korában. 56%-uk rendelkezik állással, de nem dolgozik, 24%-uk nem rendelkezik állással, 9%-uk pedig sosem dolgozott. Egy egyszerűbb elemzéshez elég nagy számban szerepelnek olyan anyák is, akiknek a partnere veszi igénybe a gyed-et. Összesen 449 fő, a gyed-et igénybe vevő családok 14%-a, az összes család 11%-a van ilyen helyzetben. Az adatok alapján meg lehet állapítani, hogy a gyermek másfél éves korában alig nagyobb (11 vs. 14%) arányban dolgoznak a nők azokban a családokban, ahol a férfi van gyed-en (2. ábra). A jellemző helyzet tehát nem az, hogy mivel az anya dolgozik az apa marad otthon a gyerekekkel, hanem az, hogy az anya nem dolgozik, és mégis az apa megy gyed-re, aki egyébként szinte minden esetben (97%-ban) emellett dolgozik is.

2. ábra. Női munkavállalás a gyermek másfél éves korában, a gyed/gyes igénybevétel formája szerint

Forrás: Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, súlyozott longitudinális állomány, vér szerinti anyák (1., 2., 3., 4., 5. hullám), anya súly, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, N=3957.

Az anya iskolai végzettsége szerint vizsgálva megállapítható, hogy az apa gyed igénylésének jelensége a középfokú iskolai

végzettségi csoportok esetén a legjellemzőbb; ezen családok 13-14%-a dönt az apai gyed mellett (2. táblázat). Az apák gyed igénylése a legkevésbé a felsőfokú végzettséggel rendelkező anyák esetében jellemző, feltételezhetően mivel ezen anyák a születés megelőző jövedelmük alapján sokkal nagyobb eséllyel saját jogon is megkapják a maximális értékű gyed támogatást.

2. táblázat. Gyed/gyes igénybevétel az anya legmagasabb iskolai végzettsége szerint

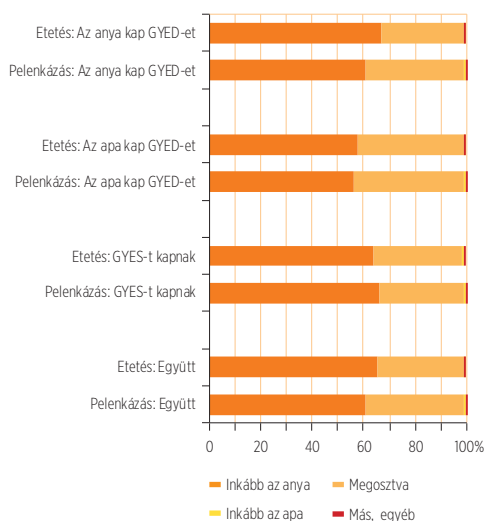
Megnevezés	Az anya kap gyedet, %	Az apa kap gyedet, %	Gyest kapnak, %	Esetszám, darab
Alapfok	22,4	12,6	65,0	720
Szaktanácsos	53,6	14,1	32,2	453
Érettségi	75,2	13,3	11,5	1539
Felsőfok	88,8	7,3	4,0	1239
Együtt	67,4	11,4	21,3	3951

Forrás: Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, súlyozott longitudinális állomány, vér szerinti anyák (1., 2., 3., 4., 5. hullám), anya súly, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, N=3951.

A családon belüli házimunkák megoszlását vizsgálva ezek után már nem meglepő, hogy nem látunk számottevő különbséget a gyeden lévő apák javára (3. ábra). Ha a 'kritikus' etetési és pelenkázási feladatokat tekintjük, mindkét esetben – az anyák önbevallása szerint – elhanyagolható annak a gyakorisága, hogy ezeket a feladatokat elsősorban a gyeden lévő apák végeznék el. Pozitívumként értékelhető, hogy a gyeden lévő apák esetében egy kicsit magasabb a 'megosztott' munkavégzés.

A követéses adatgyűjtés előnye, hogy összetettebb vizsgálatokra is lehetőséget ad. Össze tudjuk vetni az anyák születés előtti elképzeléseit a családon belüli férfi-női szerepekről a későbbi gyakorlattal. Azt gondolnánk, hogy egy anyuka akkor 'engedi' gyermekgondozási ellátásra menni a férjét, ha egyetért azzal, miszerint „egy apa ugyanolyan jól el tud látni egy kisgyermeket, mint

3. ábra. Gyermekkel folytatott tevékenységek a gyermek másfél éves korában, a gyes / gyed igénybevétel formája szerint (hétköznapi)

Forrás: Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, súlyozott longitudinális állomány, vér szerinti anyák (1., 2., 3., 4., 5. hullám), anya súly, KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, N=3794.

egy anya”. Valójában a helyzet pont fordított: azok az anyák, akik később a partnerüket küldik/engedik gyedre menni, épp hogy az átlagnál kisebb arányban értenek egyet ezzel az állítással. Ahol viszont a szülés előtt a várandós nők egyetértettek azzal az állítással, hogy „sok pénzt keresni a legfontosabb cél a férfi életében” ott később szintén nagyobb eséllyel igényli majd a férfi partner a gyedet. (Természetesen más strukturális összefüggések is vannak a háttérben.)

Az apák gyed igénybevétele tehát ma Magyarországon valójában nem jelenti a gyermeknevelési feladatok egyenlőbb megosztását. Az esetek túlnyomó többségében a családok egyszerűen úgy maximalizálják a családtámogatásokat, hogy az apa a fizetése mellett a gyedet is felveszi, amennyiben az anyának csak gyes, vagy alacsonyabb összegű gyed járna. Ez a lehetőség akár egyes esetekben ronthatja is az anya helyzetét: miköz-

ben a férfi partner a fizetés és az utána járó adókedvezmény mellett még gyedet is kap, addig ténylegesen az anya marad otthon, végzi a háztartással és gyermekekkel kapcsolatos munkák túlnyomó részét, akár saját jövedelem és biztosított jogviszony nélkül.

ADÓKEDVEZMÉNYEK

Az utóbbi évtizedben az adórendszeren keresztüli kedvezmények jelentik a rendszeres pénzbeli kiadásokon túl a második nagy családtámogatási elemet, elsődlegesen a családi adóalap-kedvezménynek köszönhetően. Az igénybevevők száma mintegy 1 millió fő körül alakul, ugyanakkor egyes kutatások megkérdőjelezik az újraelosztás igazságosságát. Egy kutatás szerint a rendszer a legmagasabb jövedelmi decilisbe tartozó három vagy több gyermeket nevelő családok számára a legkedvezőbb. Ez a 22 ezer adófizető ugyanis a kedvezmény mintegy 10%-át kapja meg, illetve a háromgyermekes családok kedvezményének közel harmadát (Krekó et al., 2023).

2021 óta egy új adórendszeren keresztüli kedvezmény került bevezetésre, nevezetesen a 30 év alatti anyák jövedelemadó-mentessége. Eszerint, 2023. január 1-jétől azok a nők, akik 30 éves koruk betöltése előtt gyermeket vállalnak, egészen 30 éves korukig személyi jövedelemadó-mentességet kapnak az átlagbért terhelő adó mértékéig. A gyakorlatban a kedvezmény 25 éves kor után érvényesíthető, ugyanis 25 éves korig elsődlegesen a 25 év alatti fiatalok kedvezménye kerül érvényesítésre⁵. A többi adókedvezmény (pl. négy- vagy többgyermekes nevelő anyák kedvezménye, családi kedvezmény stb.) is meghatározott sorrendben kerül érvényesítésre egészen addig, ameddig az adóelőleg-alap nullára nem csökken (ez esetben még érvényesíthető a családi járulékkedvezmény).

⁵ <https://nav.gov.hu/ado/szja/szja-kedvezmenyek-2023/30-ev-alatti-anyak-kedvezmenye> Letöltve: 2024.04.11.

Az új adókedvezmény érvényesíthető munkajövedelemből vagy akár a gyermeknevelési ellátásokból is (csed, gyed), de kizárólag a 2023. évben, vagy később válalt gyermekek után. Emiatt egyelőre még nincs információ az igénybevételről, illetve az érvényesített összegekről. 2022-ben összesen 24 865 gyermek született a 25–29 éves anyák körében, akiknek 73%-a volt foglalkoztatási státuszban, és mintegy 11%-uk részesült gyermekgondozási ellátásban. Ők lehetnek a potenciális célcsoportjai az új kedvezménynek, összesen tehát 2022-es adatok alapján nagyságrendileg mintegy 21 ezer fő.

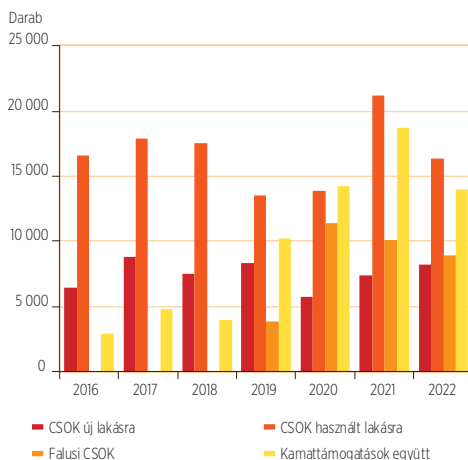
A CSALÁDOK OTTHONTEREMTÉSI KEDVEZMÉNYE (CSOK) ÉS A 'CSOK PLUSZ KÖLCSÖN'

A *Családok Otthonteremtési Kedvezménye (CSOK)* 2015 júliusában került bevezetésre és vissza nem térítendő támogatásból, illetve (opcionálisan igénybe vehető) kamattámogatott hitelből állt. Ingatlanvásárlásra lehetett felhasználni és összege függött attól, hogy új vagy használt ingatlanra fordították, az ingatlan méretétől, illetve hogy hány gyermeket nevelt vagy tervezett nevelni a pár vagy házaspár. A vissza nem térítendő támogatás legmagasabb összege 10 millió forint volt, amelyet három gyermeket nevelő, vagy azt előre vállaló családok vehették igénybe újépítésű ingatlan vásárlása esetén. 2019-ben került bevezetésre az ún. „Falusi CSOK”, amelyet preferált kistelepüléseken lehetett ingatlanvásárlásra vagy felújításra, illetve bővítésre fordítani.

A 2016 és 2022 közötti évekre vonatkozóan részletes elemzés készült a támogatásról a Magyar Államkincstár adatai alapján (Papházi és Pári, 2023). Eszerint a hét év során összesen 203 ezer család vette igénybe a vissza nem térítendő CSOK-ot és közülük mintegy 69 ezer esetben hitelfelvételre is sor került. A szerződéskötések száma 2021-

ig évről évre nőtt, majd vélhetően a negatív gazdasági kilátások miatt 2022-ben csökkent. Összesen 272 346 szerződéskötésre került sor és a vissza nem térítendő támogatás döntő része (57,5%) használt lakás vásárlására került felhasználásra, míg 25,7% új lakás vásárlására, és 16,8%-ot tett ki a falusi CSOK aránya (4. ábra). A használt lakásra igényelt támogatások száma a kezdetektől fogva magas volt, miközben a kamattámogatások száma 2016-ban még nem érte el a 3000-et és 2021-re 18 700-ra nőtt. Ennek az is az oka, hogy 2019-ben több változás is végbe ment: a falusi CSOK bevezetése mellett lehetővé vált, hogy használt ingatlanra is kamattámogatott hitelt vegyenek fel a családok, és eltörlésre került a korábbi 35 millió forintos értékhatár.

4. ábra. A CSOK szerződések számának alakulása szerződéstípusonként

Forrás: Papházi és Pári, 2023, 5. táblázat alapján, saját szerkesztés.,

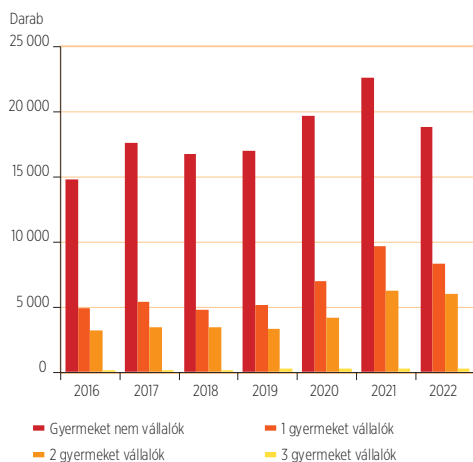
2016 és 2022 között összesen 1 352,2 milliárd forint támogatás került kifizetésre a CSOK szerződések keretében, amiből 678,6 milliárdot tett ki a vissza nem térítendő támogatások mértéke (Papházi és Pári, 2023).

A CSOK egyik célja a lakhatási körülmények javítása, másik pedig a születésszám

növelése volt. Ezt a célt támogatta a szabályozás azon része, hogy előre vállalt gyermekekre vonatkozóan is igénybe lehetett venni, illetve hogy három vagy több gyermek nevelése vagy vállalása esetén számottevően nagyobb támogatás járt. A teljes időszak alatt jellemző volt, hogy elsősorban már gyermeces családok vették igénybe a támogatást: arányuk 2016 és 2020 között 88% körül alakult, 2021 és 2022 között pedig 83% volt. 2016 és 2020 között jellemzően a családok kétharmada nem vállalt gyermeket, majd 2021 és 2022-ben ez az arány valamelyest csökkent, de továbbra is többségben maradtak a gyermeket nem vállalók. A gyermeket előre vállalók körében a többség jellemzően egy gyermeket, míg három gyermeket előre összesen 1444 család vállalt 2016 és 2022 között (5. ábra). Összesen 76 447 család vállalt előre gyermeket a támogatás igénybevételekor, míg 127 100 család nem tervezett több gyermeket (Papházi és Pári, 2023).

5. ábra. A gyermeket nem vállalók és gyermeket előre vállalók száma

Forrás: Papházi és Pári, 2023, 10. táblázat alapján, saját szerkesztés.

Az adatokból nem vonható le semmilyen következtetés arra vonatkozóan, hogy a támogatásnak van-e hatása a termékenységre, hiszen nem tudjuk, hogy az előre vállalt gyermekek milyen arányban születnek meg a jogszabályban rögzített határidőig, és azt sem, hogy olyan gyermeket vállaltak-e be a házaspárok, akik amúgy is megszülettek volna, vagy pedig a támogatás hatására több gyermek fog-e születni, mint anélkül. Erre majd csak a nők befejezett termékenységet elemezve fogunk tudni egyértelmű választ adni. Egyelőre az látszik, hogy valamelyest nőtt a harmadik gyermekek születési aránya, de ebből egyértelmű ok-okozati összefüggést nem lehet levonni (lásd *Együttélési formák, családtípusok* c. fejezet).

2024. január 1-jén a vissza nem térítendő CSOK támogatás megszűnt (kivéve a falusi CSOK) és egy kamattámogatott lakáshitelé vált, amelyet a korábbival ellentétben csak előre vállalt gyermekek esetén lehet igényelni. Ez az ún. CSOK plusz kölcsön. A kölcsön törlesztése szünetel, amennyiben gyermek születik, a második és harmadik gyermek érkezése után pedig 10-10 millió forinttal csökkenthető a kölcsön tőkeartozása⁶. Az igénybevételhez hitelképesnek kell lenni és ezt a bankintézetek bírálják el.

A CSOK plusz mellé igényelhető a már korábban is létező falusi CSOK, amely nevesített, hátrányos demográfiai helyzetű 5000 fő alatti lélekszámú településeken vehető igénybe, összesen mintegy 2600 településen a mintegy 3200-ból. Ez továbbra is tartalmaz vissza nem térítendő támogatást ingatlanvásárlás vagy meglévő ingatlan korszerűsítése, bővítése esetén; vásárlás esetén magasabb összegű a támogatás. Kiegészíthető falusi CSOK kölcsönrel, amelyet meglévő gyermekek esetén lehet igényelni, a CSOK pluszhoz kapcsolódóan támogatott hitelként.

⁶ Részletes leírásért lásd: <https://csalad.hu/tamogatások/hasznos-informaciok-a-CSOK-plusz-rol> Letöltve: 2024.04.11.

Kapcsolódik ezekhez az ellátásokhoz a már korábban is létező jelzáloghitel-elengedés, mely az esetben nyújt támogatást, amennyiben új gyermek születik. Ekkor gyermekszámtól függően elengedésre kerül a hiteltartozás egy része.

A jelzálog jelentősége a kisgyermekes családok lakhatási körülményeiben

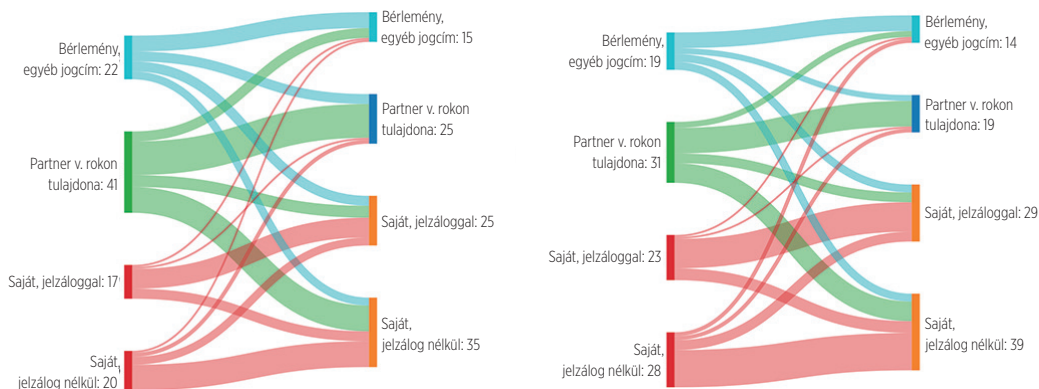
A magyarországi családpolitika erőteljesen lakásközpontú, és a kisgyermekes családok saját tulajdonú lakhatását preferálja. Míg érdemi állami bérlakásprogramról nem beszélhetünk, addig a 2010-et követően bevezetett bőkezű családtámogatások egy jelentős része közvetlenül a gyermeket nevelő családok lakhatási körülményeinek javítását célozta. Ilyen jellegű családtámogatások az elsősorban a CSOK juttatás különféle elemei, illetve a többedik gyermekek utáni – 2019 óta lényegesen bőkezűbb, de csak lakáscélú jelzáloghitelre korlátozott – jelzáloghitel csökkenés. Ugyanakkor ilyen támogatás volt a 2021 és 2022 között igényelhető lakásfelújítási támogatás, és ismert, hogy a babaváró hitelt

is (lásd később) jellemzően a lakhatási viszonyaik javítására fordítják a házaspárok.

A támogatások elemei (a CSOK-nak a hitel lába önmagában is egy igen kedvezményes speciális jelzáloghitel) és a támogatások által generált lakásvásárlások – a magas ingatlanárakkal összefüggésben – azonban a jelzáloghitelekkel terhelt lakások elterjedését is támogatják. Ebben a hazai támogatási környezetben tehát felértékelődik a saját lakást terhelő jelzáloghitelek jelentősége, mert igazából nem a lakástulajdon ténye, hanem annak jelzáloggal való esetleges terheltsége jelenthet társadalmi értelemben vett töréspontot a középosztályi csoportokon belül.

A Magyar Születési Kohorszvizsgálat követéses adatbázisa lehetőséget ad arra, hogy a 2018-ban, illetve 2019-ben gyermeket vállaló nők lakhatási körülményeinek változását nyomon kövessük a várandós kortól (az interjúk jellemzően a várandósság 7. hónapjában készültek) a gyermek három éves koráig, különös tekintettel a jelzáloghitel-rendszer ebben betöltött szerepére. Az eredményeket a könnyebb értelmezhetőség miatt szétbontottuk első és többedik gyermeküket nevelő nőkre.

6. ábra. Változás a gyermeket vállaló és nevelő nők lakhatási viszonyaiban, az (a) első, (b) a többedik gyermekek születését követő három évben, 2018/2019 – 2022/2023, %

Forrás: Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, súlyozott longitudinális állomány, vér szerinti anyák (1., 2., 3., 4., 5. hullám), anya súly, KSH Népeségtdományi Kutatóintézet, N=5946.

Az első gyermekük vállalását közvetlenül megelőzően a várandósok csupán 37%-a él olyan ingatlanban, amely a várandós teljes vagy résztulajdonában van, és csak egyötöd azon szerencsések aránya, akiknek ráadásul ezt az ingatlanjukat jelzálog sem terheli (6. ábra). A várandós nők relatív többsége (41%), Magyarországon 'partner vagy rokon' ingatlanában készül első gyermeke vállalására, ez jellemzően szülők vagy após/anyós tulajdonában lévő lakást jelent. A különféle bérlakásokban élők aránya már ekkor is egynegyed alatti volt, tehát a bérelt lakásban történő gyermekvállalás Magyarországon nem jellemző. Az első gyermek megszületését követő három évben ugyanakkor jelentős változások történnek a lakásviszonyokban, hiszen erőteljesen emelkedik a saját (rész)tulajdonú ingatlanban élők aránya: 36-ról 60%-ra. Ezen belül nő a jelzáloghitellel terhelt ingatlanban élők aránya is (17-ről 25%-ra). Jelentősen csökken azonban a partner vagy rokon ingatlanában élők aránya, és valamelyest csökken a bérelt ingatlanok jelentősége is. Ha az átmeneteket megvizsgáljuk, több tipikus csatornát is megfigyelhetünk. Például, ha a partner vagy rokon lakásában élők kilépnek ebből a helyzetből akkor jellemzően 'egyéből' a jelzáloggal nem terhelt saját ingatlan felé mozdulnak el. A bérleményben élőknek csak kevesebb mint kétötöde marad bérleményben, a többiek szinte egyenlő arányban mozdulnak el jelzálog nélküli saját lakás, jelzáloggal terhelt saját lakás, illetve 'pár vagy rokon lakása' irányába. A jelzálogból nem csak kifelé, hanem befelé is vezet irány, a korábban jelzáloggal nem terhelt saját ingatlanban élők ötöde az első gyermeke három éves korában már jelzáloggal terhelt saját lakásban él – az ilyen esetekben jellemzően minőségi lakáscsere 'következése' a jelzálogjog.

A többedik gyermekek esetén ugyan kisebb mértékű, de hasonló irányú változások jellemzik a szülést követő három évet. Továbbra is erőteljesen növekszik a saját

tulajdonú ingatlanban élők aránya (51-ről 68%-ra), a bérlakások és a partner és rokon tulajdonában lévő lakások rovására. Ugyanakkor megfigyelhető a jelzáloggal terhelt saját ingatlanok jelentőségének növekedése (23-ről 29%-ra.) Míg egyfelől a korábban jelzáloggal terhelt saját lakásban élők 28%-a megszabadult a saját lakást terhelő jelzálogtól, a korábban partner vagy rokon lakásában élők 31, a bérleményben élők 21%-a jelzáloggal terhelt saját lakásba költözött.

BABAVÁRÓ TÁMOGATÁS

A babaváró támogatás 2019 óta létezik, ám 2024. január 1-jén megváltozott az igénybeviteléhez kapcsolódó életkor. Míg korábban a feleség 18. és 40. életéve között lehetett igényelni, ez most a 30. életévre csökkent. Ez is egy kamatmentes kölcsön, melyből a támogatás részeként bizonyos részt elengednek a gyermekek születésekor oly módon, hogy három gyermek vállalása esetén a teljes tartozás elengedésre kerülhet. A kölcsön összege bármire felhasználható és a korábbi 10 millió forint helyett maximálisan 11 millió forintra emelkedett. 2019 és 2022 között a babaváró hitelek közel 60%-a esetében a nők életkora meghaladta vagy elérte a 30 évet a hitelfelvétel pillanatában és ez a fővárosban még nagyobb arányt jelentett, vagyis várhatóan érdemben csökken majd a hitelfelvevők száma (MNB, 2023).

A támogatás demográfiai vetületével kapcsolatban igen kevés adattal és elemzéssel rendelkezünk, noha azt tudjuk, hogy nagymértékben hozzájárulhatott a házasságkötések számának emelkedéséhez (Kapitány és Murinkó, 2020), illetve hogy akkor érte meg leginkább felvenni, amikor a baba már úton volt, hiszen ily módon azonnal szünetelésre került a törlesztés (lásd részletesebben Makay, 2021). Nem egyértelmű, hogy mi volt a babaváró támogatás célja, hiszen a jogszabály olyan általános célt rögzít, amely szerint a kormány a támo-

gatást „A gyermekvállalás és a gyermeknevelés támogatása érdekében” alakította ki⁷. Nem jelenik meg tehát kifejezetten annak a célja, hogy több gyermek szülessen, vagy, hogy megvalósuljon a szülők gyermekvállalási szándéka ahogy a családvédelmi törvényben rögzítve van⁸, noha feltételezhetően volt ilyen szándék. A babaváró korábbi formája három és fél évig volt érvényben, ez idő alatt igényelheték gyermekvállalást tervező házaspárok, de nem rendelkezünk az igénybevevők számára vonatkozó hivatalos adatokkal. Ugyanakkor 2019 és 2023 között összesen csaknem 2 368 milliárd forint volt a babaváró hitel folyósított összege a Magyar Nemzeti Bank adatai szerint⁹.

Az utóbbi támogatások mindegyikét pénzügytervezetekben, bankokban kell igényelni és hitelképesnek kell lenni azért, hogy a bank a támogatást megítélje. Vagyis az utóbbi években számottevően nőtt a bankok szerepe a családtámogatások rendszerében; a CSOK támogatások és a babaváró támogatás esetében is ők döntenek el, hogy nyújtanak-e kölcsönt az ügyfélnek még akkor is, ha az egyéb, jogszabályban rögzített feltételeknek a kérvényezők megfelelnek.

Hova céloztak az új típusú családtámogatások?

A hagyományos családtámogatási formák, (ide értve a családi adókedvezményt is) vagy univerzális jellegűek (családi pótlék, gyes), vagy munkaviszonyhoz/munkajövedelemhez kötöttek, így társadalmi célzottságuk – az, hogy melyik kisgyermekes csoportok milyen arányban tudják őket igénybevenni, – meglehetősen jól becsülhető, modellezhető, akár államigazgatási, regiszteradatok segítségével is.

Az elmúlt időszakban bevezetett (majd részben kivezetett), újszerű családtámogatási formák esetén a kép homályosabb, ezek igénybevételei kritériumrendszere ugyanis sokkal összetettebb; illetve az igénybevitelhez saját piaci logikájuk alapján működő nem állami szereplők közvetítésén keresztül vezet az út. A bankok kulcsfontosságú szerepe a CSOK és babaváró támogatásokban kutatott (Kramarics, 2023), de gépkocsi-támogatás esetén a forgalmazóknak, a lakásfelújítási támogatás kapcsán maguknak a felújító cégeknek/vállalkozóknak igen lényeges szerepük lehetett. Ezen juttatások esetén nagy jelentősége van a kérdőíves kutatásoknak, hiszen ezek nemcsak azt tudják megmutatni, hogy hányan vették igénybe az adott támogatást, hanem azt is, hogy az igénybe vevők miben térnek el a nem támogatottaktól, illetve kik azok, akik nem is tervezték a támogatások igénybe vételét.

A Magyar Születési Kohorszvizsgálat 5., a gyermek három éves korában történő adatgyűjtési hullámának keretében a 2021/2022-ben három éves gyermeket nevelő családokat kérdeztünk az egyes családtámogatási formák igénybe vételéről, illetve arról, hogy ha eddig nem is, ám a jövőben tervezik-e igénybe venni az adott támogatási formát. Az igénybevételei adatokat és terveket hat nem hagyományos, egyszeri családtámogatási forma kapcsán kérdeztük. Kettő közülük azóta teljesen megszűntetésre került (nagy-családosok autóvásárlási kedvezménye, gyermeket nevelő családok otthonfelújítási támogatása), kettő jelentősen korlátozásra került (CSOK, babaváró hitel), és csupán két kisebb jelentőségű támogatás maradt érintetlen: a jelzáloghitel és a diákhitel mérséklése/elengedése. A bekövetkezett jelentős változások és az alapsokaság szelektív jellege miatt talán elsősorban nem is a konkrét

⁷ 44/2019. Kormányrendelet <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900044.kor> Letöltve: 2024.04.11.

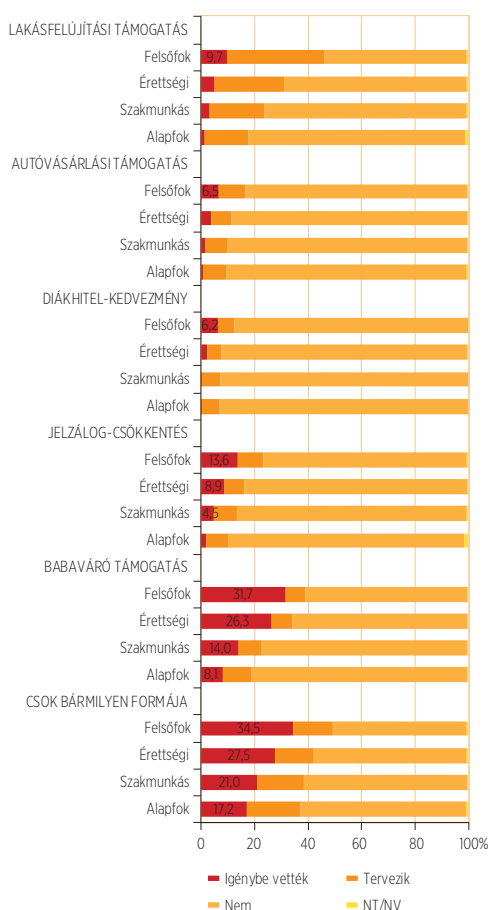
⁸ 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100211.tv> Letöltve: 2024.04.11.

⁹ <https://www.mnb.hu/kiadvanyok/jelentesek/hitelezesi-folyamatok/hitelezesi-folyamatok-2024-majus> Letöltve: 2024.07.11.

értékek az érdekesek, hanem a társadalmi célzottság iránya.

A gyermeket nevelő nők iskolai végzettségét, mint társadalmi státuszt jelző változót tekintve egyértelműen látható, hogy az – legalábbis 2021/2022-ben – összes innovatív egyedi családtámogatási eszköz társadalmi értelemben egyértelműen és erőteljesen felfelé célzott (7. ábra). A felfülről célzás mechanizmusa elvileg érthető:

7. ábra. A hat új típusú családtámogatási forma igénybe vétele három éves gyermeket nevelő kisgyermekes családokban, az anya iskolai végzettsége szerint, 2021/2022

Forrás: Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, súlyozott longitudinális állomány, vér szerinti anyák (1., 2., 3., 4., 5. hullám), anya súly, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, N=5946.

egyes támogatások – gépkocsivásárlási, lakásfelújítási támogatás – önrészt, mások – CSOK, babaváró – stabil munkaviszonyt feltételeznek. A diákhitelhez valamelyik szülőnek felsőoktatásban kellett tanulnia, a jelzáloghitel-felvételének sok esetben komoly előfeltételei vannak stb. Az összkép azonban mégis elég szélsőséges aránytalanságot mutat: azon családok, ahol az anya diplomás volt, a CSOK esetén kétszeres, a többi támogatási forma esetén sokszoros valószínűséggel részesültek a támogatásból azokhoz képest, ahol az anya nem diplomás. Ezen a képen valamit enyhítene, ha az egyes támogatásokat a kérdezéskor csak felvenni tervezők, társadalmi helyzettől függetlenül sikerrel járnának, mivel a tervezők közötti aránytalanság alacsonyabb. A tervek megvalósulására vonatkozóan azonban nincsenek adataink.

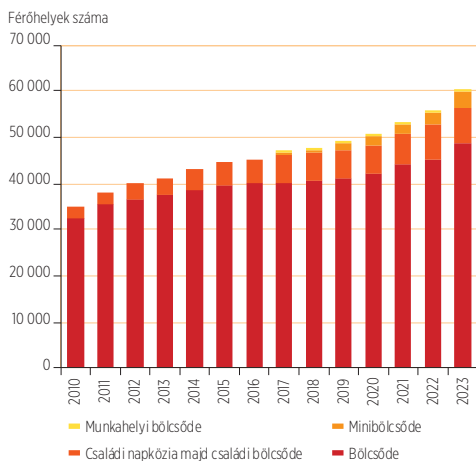
Természetesen eredményeink nem reprezentatívak az összes potenciális igénybevevő családra, hiszen kizárólag kisgyermekes családokat kérdeztünk. A kapott összefüggések azonban vannak annyira erőteljesek és egyértelműek, hogy joggal feltételezhetjük, nem térnek el teljes mértékben az általános képtől. Ez mindenképpen felvet társadalmi igazságossági kérdéseket.

BÖLCSŐDEI ELLÁTÁS

A bölcsődei férőhelyek hozzáférhetősége és elérhetősége kiemelt fontossággal bír a nők szülést követő munkaerőpiaci szerepvállalásában, valamint a munka és a magánélet gördülékenyebb összehangolásában, amely elősegítheti a nők aktív foglalkoztatottságát. Emellett a bölcsődei ellátások fejlesztése nyomán csökkenthetők az országban fellelhető területi egyenlőtlenségek azáltal, hogy a kisgyermekek számára egységesen magas színvonalú bölcsődei nevelést biztosítanak. A kormány a 2019-ben bejelentett családvédelmi akcióterv keretein belül célul tűzte ki a bölcsődei ellátás fejlesztését azál-

tal, hogy az akkori nagyjából 48 700 férőhelyet három éven belül 70 ezerre emeli. Bár a férőhelyek száma nőtt, 2023-ban mintegy 60 ezer férőhely működött az országban melyek döntő hányada hagyományos bölcsőde formájában üzemelt (8. ábra).

8. ábra. Működő férőhelyek a bölcsődék típusa szerint

Megjegyzés: Családi napközis esetén 2016 előtt a 3 évnél fiatalabb beiratott gyermekek száma; 2016-tól: családi bölcsőde működő férőhelyei.

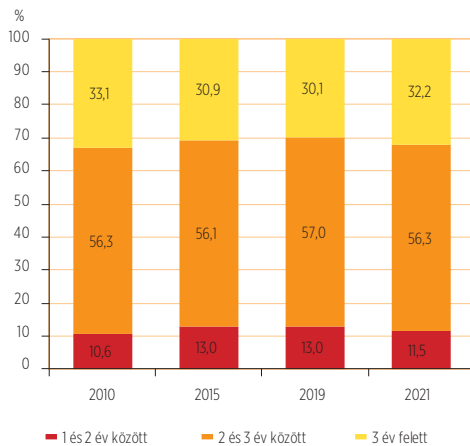
Forrás: KSH, 25.1.1.9. Gyermekek napközbeni ellátása (ksh.hu)
Letöltve: 2024.04.11.

Megfigyelve az egyes bölcsőde típusok szerinti növekedést, megállapítható ugyanakkor, hogy nem csak a hagyományos bölcsődei férőhelyek számának emelkedése okozta a bővülést. Sőt, a hagyományos bölcsődei férőhelyek növekedtek a legkisebb arányban (7%), ehhez képest több mint 12%-kal emelkedtek a családi napközis és 25%-kal a minibölcsődei férőhelyek, továbbá megtriplázódtak a munkahelyi bölcsődék – csekély számú – működő férőhelyei is. A családi és minibölcsődéknek az intézményes bölcsődékhez képest sajátossága, hogy jellemzően kisebb létszámú csoportokkal működnek. Míg a hagyományos bölcsődébe legfeljebb 14 fő, addig

minibölcsődébe maximum 8 – ha van da-dus –, családi bölcsődébe maximum 7 fő vehető fel. Míg azonban a minibölcsődét erre mutató igény (és egyéb meghatározott feltételek teljesülése) esetén a helyi önkormányzatnak kell biztosítania (működhet akár egy óvoda mellett is), addig a családi bölcsődét akár a saját otthonában is kialakíthat a szolgáltatást nyújtó – az ehhez szükséges képzés megszerzése, egy 100 órás tanfolyam után.

A bölcsődébe járó gyermekek kormegoszlását szemügyre véve, továbbra is fennáll az idősebb korosztályok felé való eltolódás tendenciája: a gyermekek többsége 2 és 3 év közötti, és közel egyharmadot tesz ki a már harmadik életévüket betöltött gyermekek aránya (9. ábra). Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy a gyermekek döntő hányadát a szülők két éves koruk után iratják be bölcsődébe, másrészt pedig azal, hogy a gyermek jellemzően az azt követő szeptemberben vehető csak fel óvodába, hogy a harmadik életévét betöltötte (Kapitány, 2020). Vagyis egy szeptemberi születésű gyermek három éves kora után még közel egy évet a bölcsődében tölt.

9. ábra. Bölcsődékbe beiratott gyermekek megoszlása korcsoportok szerint

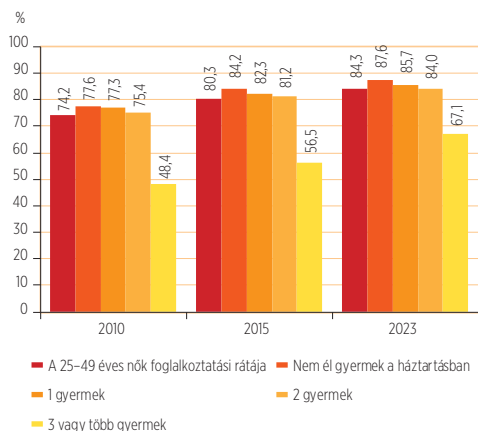
Forrás: KSH, Szociális Statisztikai Évkönyvek.

ANYÁK MUNKAVÁLLALÁSI JELLEMZŐI

Magyarország esetében, főként a családtámogatási rendszer sajátosságaiból fakadóan különösen jellemző, hogy a nők akár több évre is kiszakadnak a munkaerőpiacról a gyermekvállalást követően. Az európai viszonylatban is igen bőkezűnek mondható anyasági- és gyermekgondozási támogatások a társadalom mindmáig meglehetősen nagy része által preferált hagyományos szerepfelfogáshoz köthető nézetekkel kapcsolódva jól visszatükröződnek a foglalkoztatási statisztikákon. Bár a fizetett szülési szabadságok megléte pozitív hatással van a gyermekvállalást követő foglalkoztatás valószínűségére, azok a támogatások, amelyek nagyon hosszú időre teszik lehetővé az anyák számára az otthonmaradást, késleltetik a szülés utáni munkaerőpiaci szerepvállalást (McGovern et al., 2000; Makay, 2021).

10. ábra. 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája a háztartásban élő 0–14 éves gyermekek száma szerint

Megjegyzés: 2021. január 1-jétől a munkájuktól gyermekgondozási ellátás igénybevétele miatt tartósan távollévő - korábban inaktívnak vagy munkanélkülinek számító - személyek is foglalkoztatottnak minősülnek. E módszertani változás jelentősen befolyásolja a nők foglalkoztatási mutatóit. Emellett a 0–14 éves gyerekek közé sorolódnak még háztartáshoz tartozó 15–24 éves inaktív személyek is. https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0025.html Letöltve: 2024.04.11.

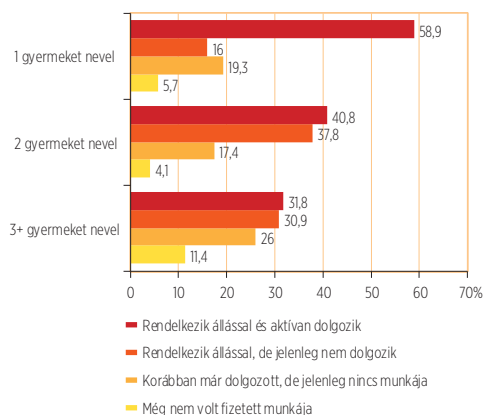
Forrás: KSH, munkaerő-felmérések.

A 10. ábra alapján három állítás fogalmazható meg: az első, hogy 2010 óta nőtt a 25–49 éves nők foglalkoztatási rátája – ami külön-külön is igaz a gyermektelen nők, az egy, a két, valamint a három, vagy több gyermeket nevelő nők foglalkoztatását illetően is. A második állítás, hogy a gyermeket nem nevelő nők foglalkoztatási rátája, gyermekszámtól függetlenül minden esetben meghaladja a gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátáját; a különbség azonban a három vagy több gyermeket nevelőket kivéve nem jelentős, csupán néhány százalékpontos. A harmadik pedig, hogy a gyermekszám növekedése minden esetben a foglalkoztatási ráta csökkenését vonja maga után. A legalacsonyabb érték a három vagy több gyermeket nevelő anyák esetében figyelhető meg. Körülbelül 2023-ban a foglalkoztatottak aránya 67% volt, ami 17 százalékponttal maradt el a teljes csoport foglalkoztatási rátájától, továbbá 20,5 százalékponttal volt alacsonyabb, mint a gyermeket nem nevelő nőké. Fontos azonban kiemelni, hogy ugyancsak a három vagy több gyermeket nevelő nők esetében figyelhető meg a foglalkoztatási ráta legintenzívebb növekedése az évek során, ami 2015 és 2023 között több, mint 10%-ot jelentett.

A magyar anyák munkavállalási jellemzőinek részletesebb vizsgálatára lehetőséget nyújt a Kohorsz '18 kutatás ötödik, a résztvevő gyermekek hároméves korában zajló adatfelvétele. A kutatás szerint a 17 és 52 közötti (átlagosan 33 éves) anyák 44%-a dolgozott aktívan a szülést követő harmadik évben abban az esetben, ha a kutatásban résztvevő gyermek után nem született újabb gyermek. 29%-uk bár rendelkezett állással, az adatfelvétel idején nem dolgozott, 20%-uk pedig bár korábban már dolgozott, a megkérdezéskor nem volt munkája. A (legalább egy) hároméves gyermeket nevelő anyák majdnem 7%-ának még soha nem volt fizetett munkája. A kérdést gyermekszám szerint vizsgálva megállapítható, hogy az aktívan dolgozó anyák az egygyermekesek között fordulnak elő a legnagyobb arányban – esetükben a

nők 59%-a dolgozott – a többgyermekesek felé haladva pedig egyre csökken az arányuk. A kétgyermekes anyák esetében (ahol lehetett akár három évnél fiatalabb, akár három évnél idősebb gyermek is) a résztvevők 41%-a vállalt munkát, a három gyermekesek esetében pedig, ahol a dolgozók aránya a legalacsonyabb, 32% (11. ábra).

11. ábra. A legalább egy hároméves gyermeket nevelő anyák foglalkoztatási rátája gyerekszám szerint, 2021–2022

Forrás: Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, vér szerinti anyák (5. hullám), anya súly, KSH Népeségstudományi Kutatóintézet, N=5918.

Megfigyelhető továbbá, hogy a három vagy több gyermeket nevelő anyák körében fordulnak elő legnagyobb arányban olyan nők, akik még soha nem dolgoztak. Míg az egy gyermeket nevelők esetében azok aránya, akiknek még soha nem volt fizetett munkája 5,7%, a két gyermeket nevelők esetében is csak 4,1%, addig a három vagy több gyermekes nők körében ez az arány 11%.

Az anyák szülést követő munkavégzésének támogatásának egyik kiemeletlen fontos eleme, hogy mennyire hozzáférhetőek számukra az olyan rugalmas munkavégzési formák mint a részmunkaidőben történő foglalkoztatás, a home office, vagy a rugalmas munkaidő. Magyarországon a Munka Törvénykönyvének értelmében, az első hat hónapot követően, 2020. január 1-je óta

a gyermek négyéves koráig (három vagy több gyermek nevelése esetén a gyermek hatéves koráig) a munkáltató a munkavállaló kérvényezése esetén köteles részmunkaidős foglalkoztatást biztosítani. Emellett 2023-tól, tovább bővítették a részmunkaidős munkavégzés lehetőségét, amely értelmében a munkavállalók további négy évig (a gyermek nyolcéves koráig) kérelmezhetik a csökkentett munkaidős foglalkoztatást. Bár a munkaadóra vonatkozólag ebben az időszakban már vonatkozik kötelező jellegű szabályozás, a kérvény elutasítását írásban kell megindokolnia, így ha a munkavállaló úgy érzi jogtalanul utasították el, további lépéseket tehet. Magyarországon mindezek mellett mégsem mondható elterjedtnek a részmunkaidőben történő munkavállalás sem a nők sem pedig a férfiak körében.

Ezt támasztják alá a Kohorsz '18 eredményei is – amelyek bár még a 2020-as módosítás előtti állapotra érvényesek, ahol a szülők a gyermek hároméves koráig kérvényezhették a csökkentett munkaórában történő foglalkoztatást – az anyák majdnem fele, 47,5%-a nem ismerte a részmunkaidő kérvényezésével kapcsolatos rendelkezéseket. A hároméves gyermekeket nevelő, aktívan dolgozó anyák túlnyomó többsége (74%) teljes állásban vállalt munkát, és mindössze egynegyedük állt részmunkaidős foglalkoztatásban.

Anyák munkavállalásával kapcsolatos vélemények

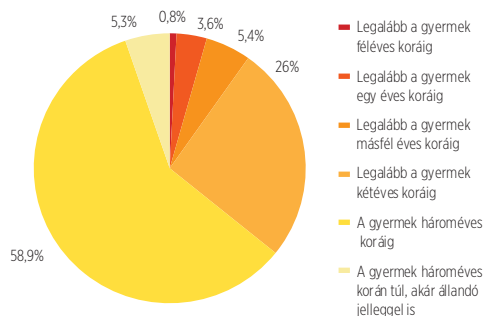
Magyarországon a több éves otthonmaradást az anyaszereppel kapcsolatos általános társadalmi elfogadás is támogatja. Ennek oka, hogy a társadalomban mindmáig igen magas a hagyományos nemi szerepfelfogással kapcsolatos nézetek elterjedtsége (Blaskó, 2005, 2011; Makay, 2017).

Az anyák munkavállalásával kapcsolatos társadalmi hozzáállását a Kohorsz '18 első, várandós kori hullámának keretében is vizsgálták, mégpedig azon a kérdésen keresztül,

hogyan az anya „Mit gondol, mi a jó a babának, meddig kellene otthon maradnia vele az anyának a munkába való visszatérés előtt?” A kutatás eredményei azt mutatják, hogy a megkérdezettek több, mit fele (58%) úgy gondolta, hogy gyermeke szempontjából az a legmegfelelőbb, ha hároméves koráig nem dolgozik, ami egybeesik a gyűjtemény lejáratának idejével (12. ábra). Őket követték, azok az anyák, akik legalább a gyermek két éves koráig tartották ideálisnak az otthon maradási, az első hat hónapban való visszatérést pedig az anyák mindössze 1%-a támogatta.

12. ábra. A szülést követő otthonmaradás ideális ideje a 2018–2019-ben gyermeket vállaló nők véleménye szerint

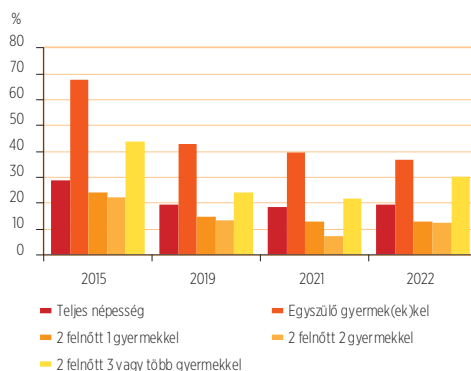
Forrás: Kohorsz '18 Magyar Születési Kohorszvizsgálat, vér szerinti anyák (1. hullám), anya súly, KSH Népszámlálási Kutatóintézet, N=8187.

A GYERMEKES CSALÁDOK SZEGÉNYSÉGI MUTATÓINAK VÁLTOZÁSA

A gyermekes családok szegénységi kockázata általában számottevően nagyobb, mint a gyermekteleneké. Magyarországon az utóbbi évtizedekben a helyzet 2012-ben volt a legaggasztóbb, ekkor a gyermekes háztartások közel 40%-a volt kitéve a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának¹⁰. Ezt követően a mutatóértékek évről évre

javultak, és 2021-ben már csak 16%-uk volt ebben a helyzetben (a teljes népesség 18%-a). A korábbi tendenciához képest ugyanakkor az előzetes adatok szerint 2022-ben romlott a helyzet és a teljes népesség ötöde, valamint a gyermekes családok ötöde is érintett volt (13. ábra). Míg korábban minden gyermekes családtípusban javult a mutató, addig 2021 és 2022 között többségükben romlott. Látványosan rosszabb helyzetben vannak a három vagy több gyermekes kétszülős családok, akiknek 2021-ben 22%-a, míg 2022-ben 30%-a tartozott ebbe a kategóriába. Legutóbb 2017-ben volt hasonlóan magas ez a ráta. A sokgyermekes családok mellett általában az egyszülős családok is fokozottan veszélyeztetettek és míg 2015-ben több mint kétharmaduk volt ilyen helyzetben, később helyzetük nagymértékben javult, 2021-ben ez az arány 40%, 2022-ben pedig tovább csökkent és 37% volt. Egy év alatt romlott azonban a kétyermekes családok helyzete, esetükben 7%-ról 13%-ra nőtt a szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitétek aránya.

13. ábra. A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitétek aránya a teljes népességben és a gyermekes családok körében családtípus szerint

Megjegyzések: 2022: előzetes adat. 2022-ben módszertani változások történtek, a KSH az új módszertana szerinti számolást visszavezette 2015-ig, ezeket közöljük.

Forrás: KSH. https://www.ksh.hu/stadat_files/ele/ele0034.html
Letöltés ideje: 2024.06.26.

¹⁰ A régi módszertan szerint számolva, lásd az ábra alatti megjegyzést.

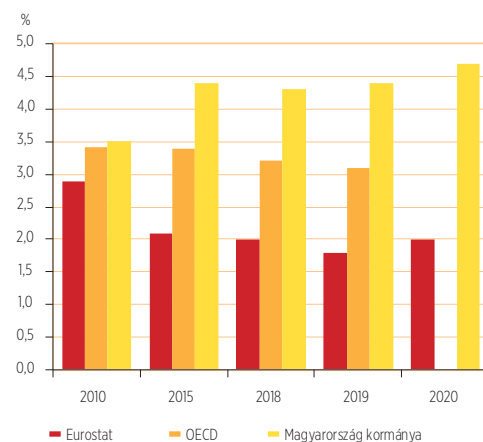
A CSALÁDTÁMOGATÁSOKRA SZÁNT KIADÁSOK ALAKULÁSA

A családtámogatások fogalmköre lehet tágabb vagy szűkebb, attól függően, hogy mely juttatásokat, intézkedéseket vesszük figyelembe. Szűk értelemben vett családi támogatások alatt elsősorban a családnak közvetlenül folyósított pénzbeli ellátásokat tekintjük, míg tág értelemben ehhez még hozzájárulhatnak a kisgyermek nappali ellátására költött állami kiadások, a lakhatásra, oktatásra költött kiadások, az adórendszeren keresztül nyújtott támogatások, vagy akár azok a családokra fordított szociális kiadások is, amelyeket nemcsak ők, hanem egyéb társadalmi csoportok is igénybe vesznek (pl. egészségügyi ellátás, egyes lakhatási támogatások stb.).

A definíciós különbségek igen nagy eltérést okozhatnak a végeredményben: attól függően, hogy mit vonunk be a támogatások körébe. A magyar állam 2020-ban az Eurostat adatai szerint (a pénzbeli juttatásokat és a szolgáltatásokat veszik számításba, lásd European Union, 2016) a GDP 2,0%-át, míg a magyar kormány adatai szerint, minden lehetséges támogatást számításba véve a GDP 4,7%-át költötte a családok támogatására (KINCS, 2021. 80. ábra). Az OECD számítása a pénzbeli, a természetbeni és az adórendszeren keresztül juttatásokat veszi figyelembe; eszerint 2019-ben – az utolsó évben, amelyre vonatkozóan közöltek adatokat – az állam a GDP 3,1%-át költötte a családokra (14. ábra). Mindegyik definíció lehet legitim, de más-más ellátásokat vesznek figyelembe. Az Eurostat szerint 2010 és 2020 között 2,9%-ról 2,0%-ra csökkent a családokra fordított támogatások aránya. A kormány számítása szerint a családtámogatásokra költött GDP-aránynövekedés 2010 óta folyamatos – ami elsősorban az adórendszeren keresztül juttatások előtérbe kerülésének köszönhető, amit nem vesz figyelembe az Eurostat definíciója. Az OECD számításai szerint 2010-ben

a GDP csupán 0,05%-a volt adórendszeren keresztüli családtámogatás, míg 2019-ben már 0,7%-a.

14. ábra. A magyarországi családpolitikai ellátások GDP-hez viszonyított aránya a különböző juttatásokat figyelembe vevő számítások szerint, 2010–2020, válogatott évek

Forrás: Eurostat – ESSPROS; OECD Family Database; Kincs 2021.

FOGALMAK

Szegénység vagy társadalmi kirekesztődés kockázatának kitettek aránya: Azon személyek aránya a teljes népességben, akik vagy a relatív jövedelmi szegénység vagy a súlyos anyagi depriváció vagy a nagyon alacsony munkaintenzitás közül legalább egyben érintettek.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Berger, L. M. and Carlson, M. J. (2020). Family Policy and Complex Contemporary Families: A Decade in Review and Implications for the Next Decade of Research and Policy Practice. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 478–507. <https://doi.org/10.1111/jomf.12650>
- Blaskó Zs. (2005). Dolgozzanak-e a nők? A magyar lakosság nemi szerepekkel kapcsolatos véleményének változásai 1988, 1994, 2002. In: *Demográfia*, 48(2-3), 159–186.
- Blaskó Zs. (2011). Három évig a gyermek mellett – de nem mindenáron. A közvélemény a kisgyermekes anyák munkába állásáról. *Demográfia*, 54(1), 23–44.
- Bogenschneider, K. (2000). Has Family Policy Come of Age? A Decade Review of the State of U.S. Family Policy in the 1990s. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1136–1159. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01136.x>
- European Union (2016). *European System of Integrated Social Protection Statistics – ESSPROS. Manual and User Guidelines. 2016 Edition*. European Union, Luxembourg.
- Kapitány B. és Murinkó L. (2020). *Párkapcsolati változások, termékenységi trendek* (pp. 146–170). TÁRKI. https://www.tarki.hu/sites/default/files/2020-10/146_170_Kapitany_Murinko_web_0.pdf
- Kapitány B. (2020). Bölcsődéztetési tervek Magyarországon. *Gyermeknevelés*, 8(2), 55–73. <https://doi.org/10.31074/gyntf.2020.2.55.73>
- Krekó, J., Erős, H., Greskovics, B., Hajnal, Á. and Scharle, Á. (2023). The redistributive effect of the Hungarian flat tax and family allowance system. *Acta Oeconomica*, 73(4), 481–503. <https://doi.org/10.1556/032.2023.00011>
- KINCS (2021). *Családbarát évtized 2010–2020*, Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért.
- Kramarics S. (2023). „Sokak szerint csak ingyen pénz” – A babaváró hitel igénylőinek családképe. *Esély - Társadalom- És Szociálpolitikai Folyóirat*, 34(1), 81–98. <https://doi.org/10.48007/esely.2023.1.5>
- Makay Zs. (2017). Változnak-e a kisgyermekes anyák munkavállalásával kapcsolatos vélemények Magyarországon? *Korfa*, 17(5), 1–4.
- Makay Zs. (2021). Családtámogatás, női munkavállalás. In: Monostori J., Őri P. és Spéder Zs., (szerk.), *Demográfiai portré 2021. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, 121–138.
- McGovern, P., Dowd, B., Gjerdingen, D., Moscovice, I., Kochevar, L., and Murphy, S. (2000). The determinants of time off work after childbirth. *Journal of Health Politics, Policy and Law*, 25(3), 527–564.
- MNB (2024). *Tájékoztató a háztartások hitelállományának alakulásáról 2024 első negyedében*, Magyar Nemzeti Bank.
- MNB (2023). *Hitelezései folyamatok 2023. szeptember*, Magyar Nemzeti Bank.
- Papházi T. és Pári A. (2023). A Családi Otthonteremtési Kedvezmény (CSOK) főbb eredményei, 2016–2022. *Kapocs*, 2–3, 46–65.

